

Art, creativitat i complexitat

Ramon Alcoberro

S'ha tornat menys creatiu l'art contemporani? Hi ha un debat silenciós sobre aquesta qüestió. Silenciós perquè s'hi mouen molts diners i no és qüestió que les obres es devaluïn massa de pressa. Però la sensació que bona part del mercat de l'art només està venent caricatures (i que la creativitat s'apaga) creix cada vegada més.

“Ser creatiu” és una expressió que no significa gaire res quan es planteja en abstracte. Ningú neix creatiu i tampoc ningú se'n fa ell tot sol sense mestres. La creativitat només té sentit dins un context (si voleu, podeu dir-li un sistema) i la psicologia explica que pren forma de connectivitat, val a dir, que només podem copsar-la si d'alguna manera l'acte, l'objecte o la persona creativa es relacionen amb nosaltres i amb l'entorn d'una manera tal que ens permet descobrir coses noves o que ressitua allò que ja coneixíem mostrant-lo amb una nova llum. Ens fem creatius quan per comptes de pre-veure, és a dir, d'adoptar estereotips i hàbits apresos, aconseguim arribar a l'estrany moment de fluïdesa que ens permet “veure” (digueu-li, sentir, emocionar-nos, notar) allò que coneixem d'una altra manera que trabuca fins i tot les expectatives. Com deia l'impronunciable psicòleg Csikszentmihalyi, un dels estudiosos clàssics del tema, la creativitat només s'entén en el conjunt del que anomenem “cultura”, quan un camp simbòlic compartit es reinterpreta.

L'aparició d'una *world culture* i de la globalització hauria d'haver estat en bona teoria un accelerador de la creativitat artística pel que significa de creació de nous marcs mentals arreu, amb la consegüent ampliació de punts de vista; però de manera sorprenent en el camp de la plàstica la *world culture* només està servint per crear caricatures culturals o per posar una nota exòtica i de “bon gust” tirant a kitsch (orientalisme tipus Matisse) en obres d'art perfectament integrat en els paràmetres

clàssics. Que ara l'exotisme vingui del Japó és secundari. L'autodenominada cultura mundial pot crear models més o menys sofisticats a través de les tecnologies, però en ella mateixa tan sols produeix individus i obres serials i previsibles i això explica prou bé el profund badall que provoquen tantes lluentors de museu que no interessin ni als qui les paguen.

Però en temps de cultura mundial, l'art no tan sols l'art pateix una fallida en la transmissió cultural. De la mateixa manera que tots vivim en un entorn que ens condiciona (de vegades, tècnicament se'n diu un "camp") perquè ens ensenya a diferenciar el que és valuós del que és episòdic, en la cultura també hi ha un munt de gent que actuen a manera de porters de discoteca, donant accés a aquest camp. Són els professors, els periodistes, els directors de museus, els col·leccionistes, etc. Que la creativitat sigui o no reconeguda, depèn bàsicament d'ells perquè dictaminen qui té accés a l'Olimp i que se'n queda a la porta.

Fa molts anys que se sap que l'art africà és de museu etnològic i el de la Grècia clàssica s'exhibeix als museus de Belles Arts. Això no s'explica (només) per racisme. Simplement tan sols pertany al que considerem "cultura" allò que ens ofereix unes eines que ens permeten entendre què hi passa (o com a mínim fer-nos-en la il·lusió). Allò que no augmenta la nostra capacitat cognitiva, o que queda lluny dels nostres esquemes i no sabem/podem traduir, podrà ser tipisme, sorpresa o curiositat, però una curiositat cultural no val per ella mateixa si no la integrem. Copsar novetats culturals demana que algú ens les faci notar, en les introdueixi o tradueixi. Cal que la creativitat tingui ressò a través de llibres, exposicions, crítica, etc. fins configurar un context.

És difícil i quasi impossible que algú destaqui en una cultura si no hi intervé el que s'anomena un "àmbit" ("els guardians de les portes que donen accés al camp", en deia Csikszentmihalyi). Sense crítics i mestres que orienten el gust no hi ha valor cultural de l'obra artística (i tant li fa si al cap dels anys, el seu criteri queda obsolet). Que el millor expressionisme romanès o eslovac sigui cosa d'especialistes, mentre si fa no fa, tothom sap alguna cosa sobre autors vienesos del període indica la necessitat de facilitadors cultural o de torsimanys que ens obrin els ulls. D'aquí la necessitat de traductors culturals. Qui no és reconegut no brilla i aquí hi ha un peatge de *traductibilitat* que cal pagar i que habitualment surt més car per a cultures de poc àmbit demogràfic o situades llunys dels centres culturals clàssics. No és un problema exclusiu de ser català. El millor artista viu d'Oklahoma té les mateixes dificultats que el de la Safor si no surt del seu àmbit. Però ara i cada vegada més els prescriptors de l'art contemporani passen per un moment de pèrdua de legitimitat.

La crisi de la crítica afecta directament la credibilitat dels qui mouen l'àmbit cultural. Ni les universitats massificades, ni les grans empreses que mouen les exposicions i l'art contemporani des del darrera de l'escenari se'n salven. En temps de multiculturalisme i d'emergència de nous autors culturals cada cop serà més difícil

saber quins criteris atorguen credibilitat als mitjancers culturals. La mateixa polifonia de veus les fa indistingibles i cada vegada menys significatives.

El tercer component

A més en tot context de creativitat cal que hi hagi un tercer component, que és el de la personalitat individual. En paraules de l'inevitable Csikszentmihalyi, "la creativitat s'esdevé quan una persona, usant els símbols d'un domini donat (...) té una idea nova o veu una nova distribució i quan aquesta novetat és seleccionada per l'àmbit corresponent per ser inclosa a l'àmbit adient". Però cal que això ho faci algú capaç d'enfrontar-se a la dificultat d'una manera despreocupada, de manera que sembla que torni fàcils les coses complicades. Una persona creativa no cal que sigui especialment intel·ligent, ni que s'inventi un camp des del no-res. Al cap i a la fi, del no-res com el seu mateix nom indica no en pot sortir res. Cal això sí que sigui un personatge apassionat de la feina, cosa que sovint s'ha confós amb narcisisme, egolatria i tendència quasi infantil a la provocació. Aquesta és també una qüestió controvertida en el moment actual de l'art. La provocació que podia ser escandalosa quan la feien els dadaistes ja té cent anys de llarg i repetir el gest, o afegir-hi brilli-brilli informàtic, tampoc no sembla que aportï gaire res estèticament significatiu.

En definitiva, l'art contemporani sembla estar en crisi perquè multiplicar els autors no sembla tenir un efecte gaire significatiu sobre la diversitat de les propostes que arriben al públic. Com més creix el volum de la informació, més similars són les respostes que es proposen, menys cohesió cultural provoquen i més descrèdit hi ha dels suposats entesos. Afegiu-hi que al món hi ha un excés de diners per gastar i que els compradors busquen més el reconeixement social (i la plusvàlua de la inversió) que no el gaudi personal. Tot en el món de l'art apunta més al "revival" que a l'acció estèticament significativa.

Cent anys després de *La Masia* de Miró, té sentit fer "mironets"? Cal gastar-se 195 milions per una serigrafia de Warhol que tothom pot tenir reproduïda a casa amb la mateixa qualitat, i que de tan vista no ens diu res? Què té de provocador un Miquel Barceló si decora una reunió del consell de ministres d'un govern tan *cutre* i antiestètic com l'espanyol? La resposta a aquestes qüestions només pot començar amb dues lletres, una ena i una o. Després es podran buscar excuses, és clar. Però els creadors interessants cada vegada s'amortitzen abans

Els tres elements bàsics que permeten l'eclosió de la creativitat estètica segons Csikszentmihalyi (cultura, facilitadors i artistes) s'han vist transformats per la globalització i sembla que ara l'única resposta de l'art sigui la paròdia. Ni el multiculturalisme permet l'arrelament, ni hi ha instàncies socials que puguin actuar com les antigues acadèmies repartint legitimitat, ni l'excés d'informació que reben els artistes sembla que serveixin per a res més que per a crear confusió. Riquesa i incertesa havien estat al llarg de la història unes bones eines per a crear art perquè la bellesa ajuda a establir i ordenar el món. Però ara, i reconeixent que tota

afirmació general és sempre una simplificació, les arts i els artistes semblen més interessades en la paròdia que en l'exploració. El cul-de-sac de l'art modern és un símptoma a tenir en compte en la crisi moral dels anys 20 del segle 21.

Una primera versió d'aquest text es va publicar a la xarxa al web de la revista *El Temps*, 21 de maig 2022